Y newyddlen ar gyfer pobl sy'n ymwneud â dehongli yng Nghymru

Dehongli Cymru
Interpret Wales

Gwanwyn Spring
2008 rhifyn issue

The newsletter for people working in interpretation in Wales

9

Yn y rhifyn hwn **In this issue**

Dehongli dwyieithog ar safleoedd Cadw
Bilingual interpretation at Cadw Sites

Yr olygfa o'r ochr draw
Telling stories in a bilingual society

Canolfan Hywel Dda
Hywel Dda Centre

DEHONGLI CYMRU/INTERPRET WALES
Rhifyn 9 Gwanwyn 2008
Cyhoeddwyd gan Gyngor Cefn Gwlad Cymru ar ran Grŵp Llywio Dehongli Cymru.

Golygydd: Ruth Waycott

Dylunio: Olwen Fowler

Argraffwyd gan: Gwasg Gomer Cyf

Gwasanaethau Cyfieithu:
Comisiwn Coedwigaeth Cymru

Nod Dehongli Cymru yw ennyn brwdfrydedd y cyhoedd dros ein treftadaeth naturiol a diwylliannol drwy gyfrwng dehongli o'r safon uchaf, a chynorthwyo dehonglwyr drwy rwydweithio, hyfforddiant a rhannu arfer da.

Mae'r prosiect dan ofal Grŵp Llywio a gynrychiolir gan yr asiantaethau sydd a'u logos yn ymddangos isod.

Cynnwys

Dehongli dwyieithog ar safleoedd Cadw **4**
Diane Williams

Yr olygfa o'r ochr draw **8**
Lynne Denman

Gadewch i blant bychain siarad (Gaeleg) â mi **10**
Michael Hamish Glen

Dwyieithrwydd yng Nghymru **14**
Sian Wynn Lloyd

Gardd a chanolfan ddehongli Hywel Dda **16**
Ken Rees

'Ar goll mewn Cyfieithiad' **19**

Newyddion a barn **20**

Angen cysylltu â ni?

Ysgrifenyddiaeth Interpret Wales / Dehongli Cymru
Ruth Taylor Davies
lethaconsultancy@fsmail.net
ffôn: 01792 881762

Newyddlen Interpret Wales / Dehongli Cymru
Ruth Waycott
ruth@waycott.fsnet.co.uk
ffôn: 01600 860779

Llun ar y clawr blaen: *Peniarth 28*, trwy ganiatâd Llyfrgell Genedlaethol Cymru / Canolfan Hywel Dda / Peter Lord

"Fel rheol mae'r hyn sy'n cael ei ysgrifennu heb ymdrech yn cael ei ddarllen heb fawr o bleser"

Mae'r dyfyniad hwn gan Samuel Johnson (1709 - 1784) yn ymddangos yn arbennig o berthnasol heddiw wrth i ni ymdrechu i ganfod y geiriau iawn i ddenu ac i gyffroi. Ond mae'r dasg yn un llawer mwy heriol (a chyffrous!) pan mae angen i ni ganfod y geiriau cywir mewn dwy iaith. Dehongli mewn dwy iaith/dwyieithog, yw canolbwynt y rhifyn hwn o Dehongli Cymru.

Llinyn cyffredin sy'n rhedeg drwy'r rhifyn hwn yw nad yw'r agwedd ddwyieithog gyfredinol yn gwneud cyfiawnder â'r gwaith mae dehonglwyr am ei gyflawni. Mae angen i ni wthio'r ffiniau. Enillwyd statws cyfartal i'r Gymraeg. Bellach nid yw cyfieithu blociau o destun cyflinellol (dim ond esgus cefnogi'r Ddeddf laith yw hyn) yn ddigon da. Mae gennym y rhyddid i arbrofi - i ganfod gwell ffyrdd o gyfathrebu ac i dangos bod Cymraeg yn rhan o fywyd bob dydd. Fel mae ein cydweithiwr i'r gogledd i'r ffin, Michael Hamish Glen, yn ysgrifennu, mae dehongli dwyieithog yn golygu llawer mwy na rhoi tic ym mlwch cywirdeb politicaidd.

Fel un di-Gymraeg o Sir Fynwy, rwy'n un o'r rhai hynny a fyddai ar ei hennill o agwedd newydd. Nid yw cyfieithiadau dwyieithog cyflinellol yn ychwanegu dim -mewn gwirionedd nid ydynt ond yn atgyfnerthu'r gwahaniaeth rhwng y ddwy iaith. Ond trwy gynnwys geiriau ac ymadroddion Cymraeg mewn fersiynau Saesneg o ddeunyddiau deongliadol mae'n bosibl creu ymwybyddiaeth newydd a gwerthfawrogiad o'r Gymraeg. Mae angen i ni gynorthwyo pobl i weld pethau 'o'r ochr arall', sef y modd mae Lynne Denman yn disgrifio ei dull hi o gyflwyno storïau mewn cymdeithas ddwyieithog. Ac ambell waith nid geiriau, ond celf, sy'n gallu cyfathrebu'n fwy effeithiol.

Dengys ymchwil diweddar ar gyfer Cadw bod yn well gan bobl ddeunydd deongliadol wedi ei ysgrifennu yn Gymraeg, yn benodol ar gyfer cynulleidfaoedd sy'n siarad ac yn dysgu Cymraeg, sy'n creu heriau newydd - cael gafael ar awduron arbenigol sy'n gallu ysgrifennu'n dda yn Gymraeg ar bynciau arbenigol. Yn y cyfnod byr, o leiaf, mae'n annhebygol y bydd yr holl ddeunydd gwreiddiol yn cael ei ysgrifennu yn y ddwy iaith, Cymraeg a Saesneg. Felly mae angen i ni ganolbwyntio ar ein perthynas â chyfieithwyr ac â Chymdeithas Cyfieithwyr Cymru. Allwn i friffio'r cyfieithwyr yn fwy effeithiol ynglŷn â'r negeseuon rydym am eu trosglwyddo? A allwn ni ddarparu hyfforddiant ar gyfer cyfieithwyr sy'n gweithio yn y sector ddehongli? A lle bynnag y parheir i ddefnyddio cyfieithiadau cyflinellol a allwn ni annog mwy o ryddid i gyfieithwyr i drosglwyddo ein 'neges' yn hytrach na chyfieithu gair am air?

Derbyniwch y rhifyn hwn yn rhagflas ar gyfer Gweithdy Gwanwyn 'Interpret Wales' ar Ddehongli Dwyieithrwydd a fydd yn cael ei gynnal ym mis Mai yn yr Oriel Newydd yn Amgueddfa Werin Cymru, San Ffagan. Rwy'n gobeithio y gallwch ymuno â ni ac edrychaf ymlaen at eich gweld chi yno!

Rhaid diolch i bawb sy'n cyfrannu, sy'n dangos bod Cymru'n wlad wirioneddol ddwyieithog â'r angerdd a'r dymuniad i rannu ein storïau a'u hadrodd yn y modd gorau ar gyfer siaradwyr Cymraeg a Saesneg. Diolch hefyd i Gomisiwn Coedwigaeth Cymru am ddarparu gwasanaeth cyfieithu unwaith yn rhagor.

Ruth Waycott
Golygydd

Cyngor Cefn Gwlad Cymru
Countryside Council for Wales

© Crown copyright (2008) Visit Wales

s written effort is al read pleasure

"What is written without effort is in general read without pleasure"

This quote from Samuel Johnson (1709 - 1784) seems particularly relevant today as we strive to find the right words to engage and excite. But how much more challenging (and exciting!) the task is when we need to find the right words in two languages. Bilingual interpretation is the focus of this edition of Interpret Wales.

A common thread running through this issue is that a blanket bilingual approach doesn't do justice to the work interpreters want to do. We need to be pushing the boundaries. Equal status for the Welsh language has been won. Parallel translation of blocks of text (paying lip service to the Welsh Language Act) is no longer good enough. We have the freedom to experiment - to find more effective ways of communicating and demonstrating that Welsh is part of daily life. As our colleague from north of the border Michael Hamish Glen writes, bilingual interpretation is about much more than ticking the box of political correctness.

As a non-Welsh speaker from Monmouthshire, I am one of the people who would benefit from a new approach. Straight parallel translations add nothing - in fact they reinforce the separation between the languages. But by incorporating Welsh words and phrases into English language versions of interpretive materials a new awareness and appreciation of the Welsh language is made possible. We need to *help* people see things 'from the other side', which is how Lynne Denman describes her approach to communicating stories in a bilingual society. And sometimes it's not words, but art which can communicate more effectively.

Recent research for Cadw shows a preference for interpretive materials to be written in Welsh, specifically for Welsh speaking and Welsh learning audiences, which presents new challenges - finding expert authors who can write well in Welsh about specialist subjects. In the short term at least, it's unlikely that all original material will be written in both Welsh and English. So we need to focus on our relationship with translators and the Association of Welsh Translators. Can we brief translators more effectively about the messages we want to communicate? Can we provide training for translators who work in the interpretation sector? And where parallel translations continue to be used can we encourage greater freedom for translators to convey our 'message', rather than just translating word-for-word?

Take this issue as a taster for Interpret Wales' Spring Workshop on Bilingual Interpretation which will be held in May at the new Oriel Gallery at St Fagans: National History Museum. I hope you can join us and look forward to seeing you there!

Thanks must go to all our contributors, who demonstrate that Wales is a truly bilingual country with a passion and shared desire to tell our stories in the best way for Welsh and English speakers. Thanks also to Forestry Commission Wales for providing translation services again.

Ruth Waycott
Editor

INTERPRET WALES/DEHONGLI CYMRU
Issue 9 Spring 2008
Published by the Countryside Council for Wales on behalf of the Dehongli Cymru/Interpret Wales Steering Group.

Editor: Ruth Waycott

Design: Olwen Fowler

Printed by: Gomer Press Ltd

Translation services: Forestry Commission Wales

Interpret Wales/Dehongli Cymru aims to enthuse the public about our natural and cultural heritage through interpretation of the highest quality, and to support interpreters by networking, training and sharing good practice.

The project is run by a Steering Group representing the agencies whose logos appear below.

Contents

Bilingual Interpretation at Cadw Sites 6
Diane Williams

Telling stories in a bilingual society 9
Lynne Denman

Suffer the little children to speak (Gaelic) unto me 12
Michael Hamish Glen

Bilingualism in Wales 15
Sian Wynn Lloyd

The Hywel Dda Garden and Interpretive Centre 17
Ken Rees

'Lost in Translation' 19

News & views 20

Need to contact us?

Interpret Wales / Dehongli Cymru Secretariat
Ruth Taylor Davies
lethaconsultancy@fsmail.net
tel: 01792 881762

Interpret Wales / Dehongli Cymru Newsletter
Ruth Waycott
ruth@waycott.fsnet.co.uk
tel: 01600 860779

Front Cover: *Peniarth 28*, by permission of The National Library of Wales / Hywel Dda Centre / Peter Lord

Technoleg ‘blue tooth’, llwybrau ditectif ac acenion lleol – dyma rai o’r syniadau y mae Cadw yn arbrofi â hwy i sicrhau eu bod yn darparu dehongli dwyieithog o’r radd flaenaf. Mae ***Diane Williams*** yn ein tywys drwy ymchwil a gweithgareddau diweddar Cadw.

Dehongli dwyieithog ar safleoedd Cadw

Ers sefydlu Cadw ym 1984, rydym wedi bod yn cynhyrchu ein paneli dehongli a’n harddangosfeydd yn y Gymraeg a’r Saesneg. Mae ein teithiau clywedol hefyd ar gael yn y ddwy iaith. Maent wedi cael eu darparu ar gyfer ymwelwyr o Gymru, ond maent hefyd yn cyflwyno’r ymwelydd di-Gymraeg i’n hiaith hynafol – un o’r nifer o nodweddion sy’n gwneud ein gwlad ni’n wahanol i Loegr, yr Alban ac Iwerddon ac, yn wir, i unman arall yn Ewrop a thu hwnt.

Ond mae dehongli dwyieithog yn golygu mwy na chyfieithu testunau Saesneg i’r Gymraeg; mae’n ffordd o feddwl ac ysgrifennu am hanes Cymru – o osod pobl a lleoedd mewn cyd-destun cymdeithasol a diwylliannol sy’n wirioneddol berthnasol i Gymru heddiw. Am y rheswm hwn, mae Cadw wedi penderfynu adolygu nid yn unig ei ddefnydd o’r Gymraeg a’r Saesneg ond hefyd y storïau y byddwn yn eu hadrodd i’r rhai sy’n ymweld â’r safleoedd yn ein gofal.

Byddwn yn ymgymryd â’n hadolygiad

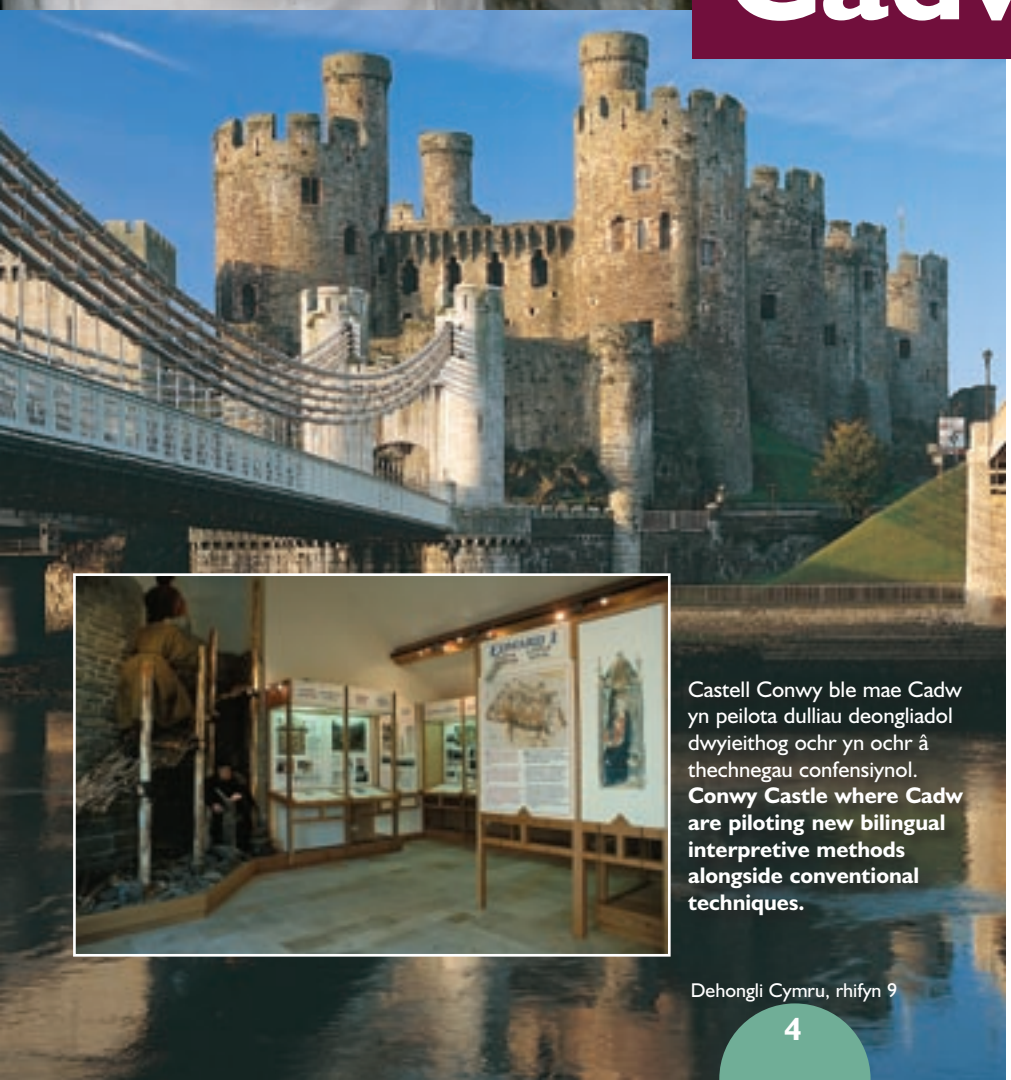

Castell Conwy ble mae Cadw yn peilota dulliau deongliadol dwyieithog ochr yn ochr â thechnegau confensiynol.
Conwy Castle where Cadw are piloting new bilingual interpretive methods alongside conventional techniques.

mewn sawl ffordd wahanol. Yn gyntaf, mae gennym ein prosiect cynllunio dehongli parhaus, sydd wedi dangos mai sylfeini cenedl yw ein thema gyffredin. Hynny yw, mae safleoedd Cadw yn cynrychioli'r 'blociau adeiladu' yn hanes Cymru a'n hunaniaeth fel cenedl. Mae hyn yn ei dro yn cael ei gefnogi gan ddatganiadau sylweddol ar gyfer pob un o'n safleoedd, sy'n dweud wrthym beth sy'n eu gwneud yn arbennig. Mae proffiliau cymunedol yn dangos y gwerthoedd y mae pobl yn eu cysylltu â'r safleoedd heddiw, fel y gallwn gyda'n gilydd nodi'r ffordd orau o ddehongli gorffennol Cymru i bawb.

Sut y mae hyn yn gweithio'n ymarferol? Eleni, rydym yn rhagbrofi gyda dau brosiect dehongli dwyieithog newydd nad ydynt yn seiliedig ar ddulliau arddangos traddodiadol neu destun ar baneli. Mae'r storïau a ddehonglir wedi cael eu dewis drwy'r broses gynllunio dehongli ac maent yn defnyddio dulliau deallusol hawdd i ddenu plant, teuluoedd ac ysgolion yn y ddwy iaith.

Yng Nghastell Conwy – a gysylltir fel rheol â'r Brenin Edward I a chwymp y tywysogion Cymreig – rydym yn cydweithio â Bremner & Orr i ddod o hyd i ffordd wahanol o adrodd hanes ymosod ac amddiffyn. Drwy gymryd digwyddiadau 1401, pan gipiodd cefnogwyr Owain Glyn Dŵr y castell yn dilyn ymosodiad beiddgar, mae Bremner & Orr wedi dyfeisio taith ddirectif i ddarganfod pwy a adawodd y Cymry i mewn i'r castell, sut a pham. Gan ddefnyddio llyfr 'comig', sganiwr coch 'hud' a phaneli tystiolaeth sydd wedi'u gosod mewn mannau strategol drwy'r castell, bydd plant rhwng 8 a 12 oed yn gallu defnyddio'r cliwiau i ddod o hyd i'r ateb. Gellir cael gwybodaeth dros y ffôn ar ddiwedd y daith a fydd yn egluro ffynonellau'r dystiolaeth: beth sy'n ffaith a beth sy'n ddyfalu, a thrwy hyn fe anogir y cyfranogwyr i feddwl am ddilysrwydd data hanesyddol a sut i'w ddefnyddio. Bydd y gweithgaredd hwn nid yn unig yn galluogi plant ac oedolion i weithio gyda'i gilydd – yn y Gymraeg ac/neu yn y Saesneg – ond bydd hefyd yn tynnu sylw at ddigwyddiad unigryw o Gymreig yn hanes y castell.

Yng Nghastell Rhaglan, rydym yn cydweithio â'r un tîm i gyflwyno storïau clywedol am fywyd yn y castell yn ystod gwarchae 1646 yng nghyfnod y Rhyfel Cartref, gan ddefnyddio technoleg Bluetooth sy'n cysylltu'n uniongyrchol â ffôn symudol yr ymwelydd. Yma, bydd y cyfuniad o dechnoleg arloesol a'r dystiolaeth yn y Tŵr Mawr ei hun yn dangos i'r ymwelydd pam y mae'r castell yn edrych fel y mae heddiw. Bydd tair stori, un ohonynt yn cael ei hadrodd gan un o filwyr y Senedd, y llall yn cael ei hadrodd drwy gyfrwng sgwrs rhwng dau was, a'r olaf gan foneddiges y castell, yn dangos gwahanol ymagweddau ac ymatebion i'r un digwyddiad. Gwnaed ymchwil manwl i'r storïau hyn er mwyn sicrhau cywirdeb, ond bydd pob un ohonynt yn cael ei hadrodd mewn iaith ac acenion sy'n briodol i rôl a statws yr unigolion dan sylw. Nid cyfieithiad uniongyrchol o'r Saesneg fydd y fersiwn Gymraeg, ond dehongliad o'r un stori a adroddir gan siaradwr Cymraeg brodorol i roi dilysrwydd ac awdurdod iddi yng ngolwg cynulleidfa Gymraeg ei hiaith. Gobeithiwn y bydd y storïau hyn yn annog ymwelwyr i ymchwilio ymhellach i hanes y castell drwy gyfrwng dehongliadau eraill ar y safle, digwyddiadau, y tywyslyfr a'r wefan. Gobeithiwn hefyd y bydd clywed y Gymraeg yn cael ei siarad yn annog dysgwyr i ehangu eu geirfa ac yn galluogi ymwelwyr nad ydynt yn siarad Cymraeg i ddysgu ambell ymadrodd.

Mae'n rhy gynnar i ni allu dweud a fydd y prosiectau hyn yn llwyddiant – byddwn yn trafod y broses werthuso mewn rhifynnau dilynol o Dehongli Cymru – ond rydym yn gallu rhannu rhai o'n meddyliau hyd yma:

- Mae'n bwysig chwilio am stori sy'n ymwneud yn benodol â safle arbennig ac y gellir ei defnyddio i annog ymwelwyr i ddysgu am un bennod yn hanes y lle.
- Mae gofyn i storïau adlewyrchu hanes Cymru a phobl Cymru.
- Defnyddiwch dîm amlddisgyblaethol i ddod o hyd i'r storïau, eu dilysu a'u hadrodd.
- Byddwch yn barod i arbrofi gyda deunyddiau papur traddodiadol yn ogystal â thechnoleg arloesol.
- Ysgrifennwch ddeunydd gwreiddiol yn y Gymraeg a'r Saesneg.

Tywyslyfrau

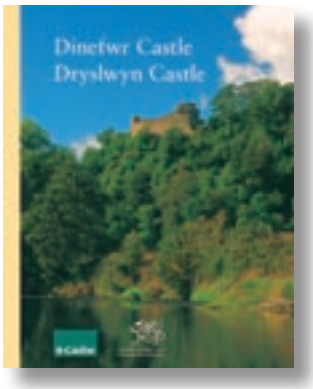

Ochr yn ochr â'r gwaith o ddehongli safleoedd, rydym yn ceisio canfod y ffordd orau o gynhyrchu tywyslyfrau yn y Gymraeg a'r Saesneg, er mwyn ein galluogi i gwrdd â'r ymrwymiad i gynhyrchu tywyslyfrau dwyieithog erbyn 2010, fel yr amlinellwyd yn ein Cynllun Iaith Gymraeg.

Rydym yn edrych ar wahanol ddulliau, gan gynnwys llyfrau 'troi drosodd', rhoi'r Gymraeg a'r Saesneg ochr yn ochr, a chynyrchiadau ar wahân yn y ddwy iaith. Yn ogystal â'r ystyriaethau economaidd, rydym yn trafod gyda siaradwyr Cymraeg a dysgwyr i weld beth yw eu dymuniad, ac mae'r arwyddion cynnar yn awgrymu y byddai'n well ganddynt gael argraffiadau ar wahân yn y ddwy iaith.

Yr hyn sy'n fwy arwyddocaol, fodd bynnag, yw'r galw am i'r testun Cymraeg gael ei ysgrifennu yn y Gymraeg yn hytrach na bod yn gyfieithiad llythrennol o'r Saesneg. Yn well fyth, gellid cael testunau Cymraeg sydd wedi'u hanelu'n benodol at siaradwyr Cymraeg/dysgwyr o ran cynnwys yn ogystal ag iaith. Mae hyn yn gosod yr her o ddod o hyd i awduron arbenigol a all ysgrifennu'n dda yn y Gymraeg am hanes Cymru. Rhaid ystyried hefyd a ddylem gynhyrchu tywyslyfrau dwyieithog ar gyfer ein holl safleoedd ynteu ar gyfer rhai ohonynt yn unig.

Byddem yn falch o glywed gan sefydliadau eraill sut y maent hwy yn mynd i'r afael â sefyllfaoedd cyffelyb.

Diane Williams yw
Rheolwr Cyhoeddiadau Cadw
Cysylltwch â: diane.williams@wales.gsi.gov.uk

Blue tooth technology, detective trails and local accents are just some of the ideas Cadw are experimenting with to ensure they provide the very best in bilingual interpretation. ***Diane Williams*** guides us through Cadw's recent research and activities.

Bilingual interpretation at Cadw sites

Castell Rhaglan ble mae Cadw yn peilota dulliau deongliadol dwyieithog ochr yn ochr â thechnegau confensiynol.
Raglan Castle where Cadw are piloting new bilingual interpretive methods alongside conventional techniques.

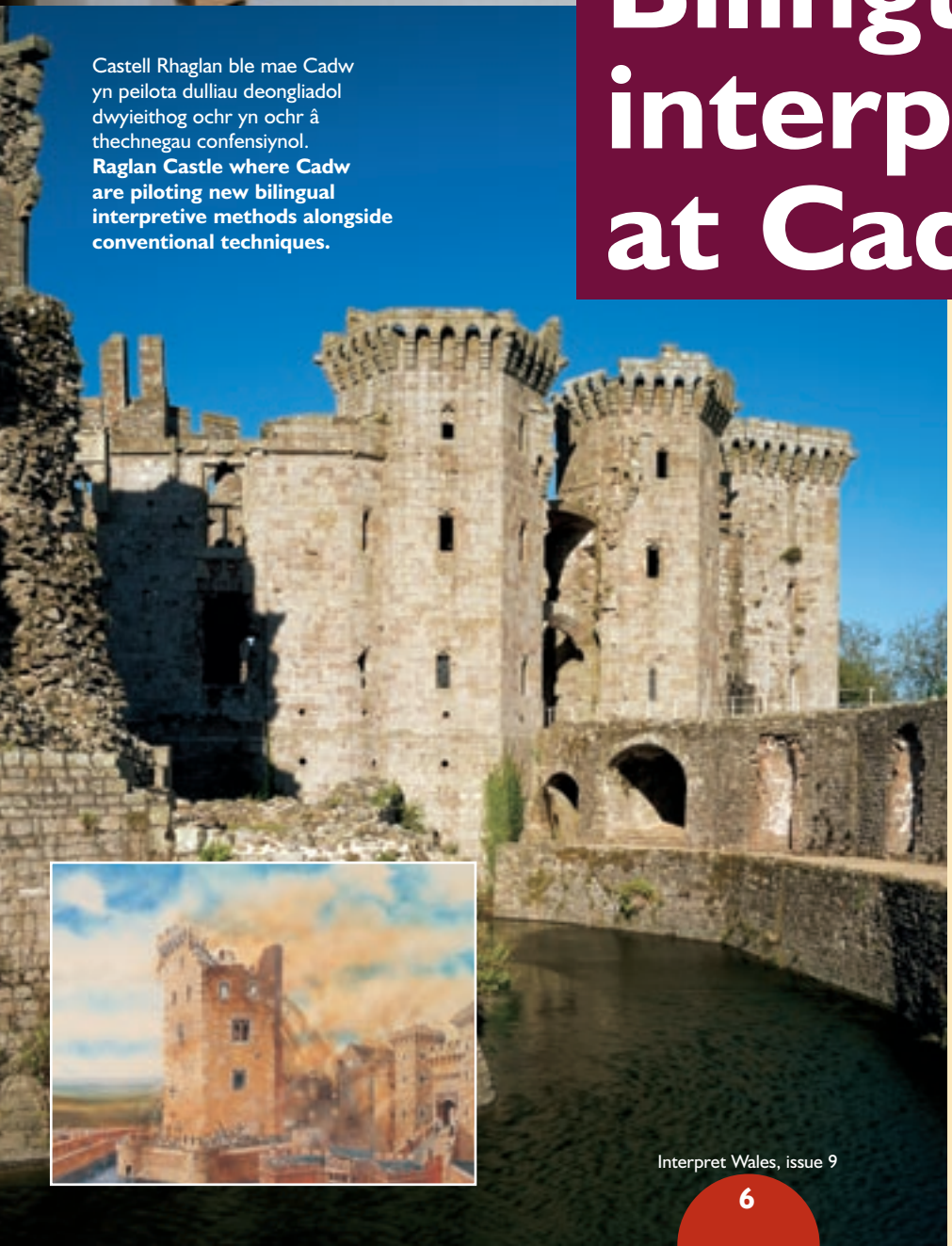

Since the creation of Cadw in 1984, our site interpretation panels and exhibitions have been produced in Welsh and English. Audio tours, too, are available in both languages. Each caters for visitors from Wales but they also introduce the non-Welsh-speaking visitor to our ancient language – one of the many features that make our country different from England, Scotland and Ireland, or indeed anywhere else in Europe and beyond.

But bilingual interpretation is not just about translating English text into Welsh; it is a way of thinking and writing about Welsh history – putting people and places into a social and cultural context that has real resonance for Wales today. And for this reason, Cadw has decided to review not only its use of Welsh and English, but also the stories we tell visitors at the sites in our care.

We are approaching our review in several different ways. First, we have

our on-going interpretation planning project, which has identified our overarching theme as the foundations of a nation. In other words, Cadw sites represent the 'building blocks' in the history of Wales and our identity as a nation. This, in turn, is supported by statements of significance for each of our sites, which tell us what makes them special. Community profiles are identifying the values that people associate with the sites today so that together we can identify how best to interpret Wales's past for everyone.

So how does this translate into practice? This year, we are piloting two new bilingual interpretation projects, which are not based on traditional exhibition or panel text. The chosen stories have been identified through the interpretation planning process and use easy intellectual access to engage children, families and schools in both languages.

At Conwy Castle – usually associated with King Edward I and the downfall of the Welsh princes – we are working with Bremner & Orr to find a different way of telling the story of attack and defence. By taking the events of 1401, when the supporters of Owain Glyn Dŵr stormed the castle during a daring raid, Bremner & Orr have devised a detective trail to identify who let the Welsh into the castle, how and why. Using a comic-style booklet, a 'magic' red scanner, and strategically placed evidence panels around the castle, children aged between 8 and 12 can answer clues to reveal 'whodunit'. A 'debrief' at the end of the trail will explain the sources of evidence: what is fact and what is 'best guess' and thus encourage participants to think about the validity of historical data and how to use it. Not only does the activity allow children and parents to work together – in Welsh and/or English – but it also highlights a uniquely Welsh episode in the history of the castle.

At Raglan Castle, we are working with the same team to deliver audio stories about life at the castle during the Civil War siege of 1646 using Bluetooth technology direct to the visitor's own mobile phone. Here, a combination of innovative technology, and the physical evidence of the ruinous Great Tower, will draw the visitor's attention to why the castle looks as it does today. Three stories, one told by a parliamentarian soldier, one told through a conversation between two servants and one told by the lady of the castle will show different perspectives and reaction to the same event. Each of the stories has been carefully researched for accuracy, but each will be delivered in language and accents appropriate to the role and status of each individual. Translation will not be a direct copy of the English but an interpretation of the same story told by a native Welsh speaker to make it both authentic and authoritative for a Welsh audience. We hope that the stories will encourage visitors to explore the castle's history further through other on-site interpretation, events, the guidebook and the website. We hope too that hearing spoken Welsh will encourage learners to expand their vocabulary and enable non-Welsh speaking visitors to learn a few phrases.

It is too soon to know the success of these projects – we will report on the evaluation process in a future issue of *Dehongli Cymru* – but we can share some of our thinking to date:

- It is important to seek out and use a site-specific story that can be used to engage visitors to learn about one episode in the life of a place.
- Stories need to reflect the history of Wales and Welsh people.
- Use a multi-disciplinary team to identify, validate and tell the stories.
- Be prepared to experiment with traditional paper-based materials as well as innovative technology.
- Write original material in both Welsh and English.

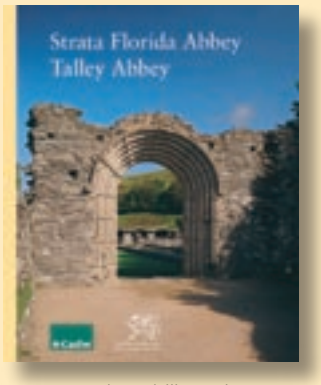

Guidebooks

Running alongside the work on site interpretation, we are exploring how best to produce guidebooks in Welsh and English so that we can meet our commitment to produce bilingual guidebooks by 2010, outlined in the Welsh Language Scheme.

We are looking at several options including flip format books, side-by-side Welsh and English text and separate language editions. Aside from economic considerations, we are talking to Welsh speakers and learners to find out what they want. Early indications suggest that separate language editions are preferable.

Of more significance however is the request that Welsh text is originated in Welsh and not simply a literal translation of an English text. Even better would be texts written in Welsh aimed at a Welsh-speaking / learning audience in terms of content as well as language. This presents the challenge of finding expert authors who can write well in Welsh about the history of Wales. It also begs the question of whether we produce two guidebooks for all or some of our sites.

We would be interested to learn from other organizations how they are approaching similar situations.

Diane Williams is
Publications Manager for Cadw
Contact: diane.williams@wales.gsi.gov.uk

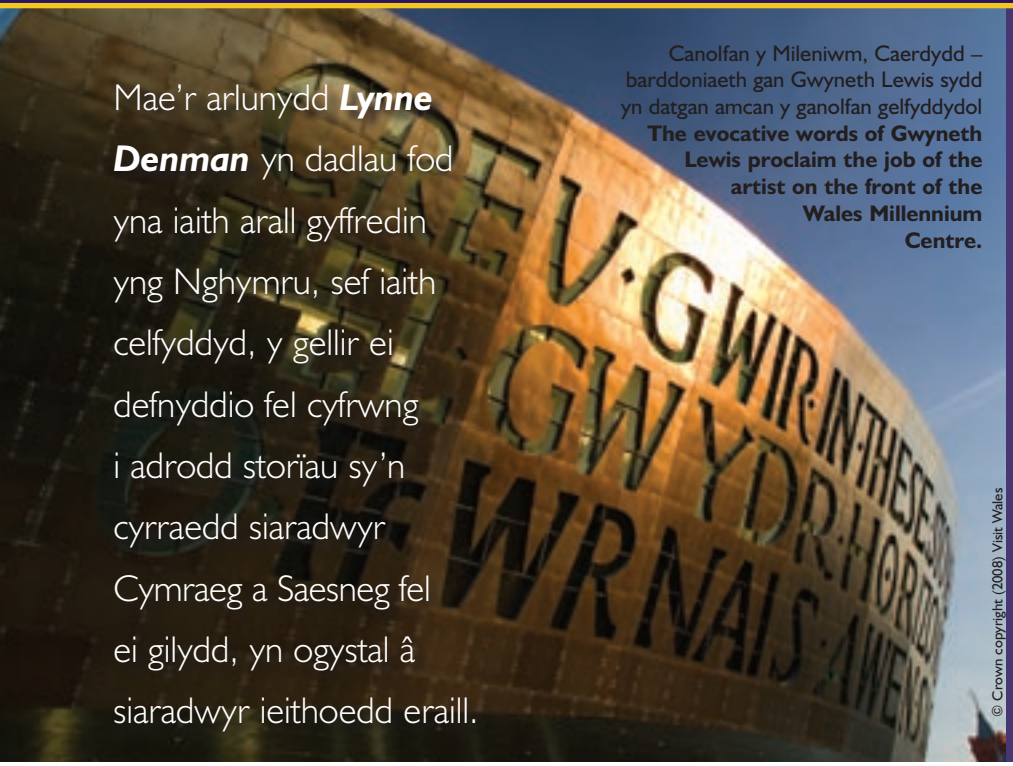

Canolfan y Mileniwm, Caerdydd – barddoniaeth gan Gwyneth Lewis sydd yn datgan amcan y ganolfan gelfyddydol
The evocative words of Gwyneth Lewis proclaim the job of the artist on the front of the Wales Millennium Centre.

© Crown copyright (2008) Visit Wales

Mae'r arlunydd ***Lynne Denman*** yn dadlau fod yna iaith arall gyffredin yng Nghymru, sef iaith celfyddyd, y gellir ei defnyddio fel cyfrwng i adrodd storïau sy'n cyrraedd siaradwyr Cymraeg a Saesneg fel ei gilydd, yn ogystal â siaradwyr ieithoedd eraill.

Yr olygfa o'r ochr draw:

adrodd straeon mewn cymuned ddwyieithog

Mae dehongli treftadaeth yn perthyn i adrodd straeon. Un o amcanion adrodd straeon yw hybu diddordeb mewn hanes a'r pethau rydyn ni'n etifeddu o'n cyndeidiau. Mae'r ddealltwriaeth sydd yn dod trwy'r straeon yn ei thro yn gallu ysgogi arloesedd a newid – yn ein hagweddau a'n bywydau.

Yn fwy na dim arall, mae trysor diwylliant y Cymry yn bodoli yn ein hiaith a'n llenyddiaeth. Mae iaith pobl yn datblygu trwy ddehongli y byd o'n cwmpas ac mae llenyddiaeth cenedl wedyn yn cynnwys gwirionedd ffeithiol a seicolegol am y bobl. Mae'r gwirionedd yma yn unigryw ac mae'n parhau trwy'r oesoedd. Er bod bywyd bob dydd yn newid, mae'r gwirionedd mor wir heddiw ag y bu erioed. Dyma fel rydym yn adnabod ein hunain a'n gilydd.

Dyna paham y mae adrodd straeon yn bwysig i ddiwylliant a bywyd.
Deuthum i fyw i Gymru hanner f'oes yn ôl. Roeddwn i eisiau bod yn rhan gyflawn o'r teulu a'r gymuned, darllen y farddoniaeth, canu'r caneuon a deall ystyr enwau llefydd. Felly roedd yn bwysig i mi ddysgu a siarad Cymraeg.

Dros y blynyddoedd rydw i wedi dod yn fwy cyfarwydd â diwylliant y Cymry. Rydw i'n sylweddoli ac yn gwerthfawrogi ymdrechion mewnfudwyr eraill sy'n dysgu a siarad Cymraeg. I'r sawl sydd ddim, rydw i'n meddwl bod rhan fawr o ddiwylliant a bywyd eu cymuned nhw yn anweledig, neu yn waeth byth, yn ddirgelwch iddynt.

Dyna paham y mae'n bwysig adrodd y straeon yn ddwyieithog.
Mae dehongli yn fwy na chyfieithu. Mae dehongli yn ddisgrifiad o'r un olygfa o safbwynt arall, safbwynt a all gynnwys cyd-destun diwylliannol. Mae cymuned ddwyieithog hefyd yn gymuned dau ddiwylliant. Felly mae'n amlwg bod rhaid adrodd straeon yn yr iaith wreiddiol er mwyn i'r bobl eu deall nhw.

Mewn cymuned ddwyieithog, mae'n rhaid i'r storïwr roi sylw cyfartal i'r ddwy iaith. Dyma enghraifft o gyfieithu o Siapan. Dydy'r cyfieithydd ddim yn siarad Saesneg, felly, er ei fod e wedi cyfieithu'r geiriau, nid oedd yn bosibl iddo ddehongli'r neges.

When passenger of foot heave in sight, tootle the horn. Trumpet him melodiously at first, but if he still obstacles your passage then tootle him with vigour.

Llyfryn cwmni llogi ceir, Tokyo

Mae hiwmor y fersiwn Saesneg yn tanseilio amcan difrifol y neges.

Iaith arall sydd yn gyffredin i bawb.
Mae llun yn werth mil o eiriau. Mae geiriau yn creu lluniau yn y dychymyg. Mae'r celfyddydau yn defnyddio amrywiaeth o ffyrdd effeithiol iawn o adrodd straeon. Mae peintio, cerflunio, cerddoriaeth, ffilmio, barddoni a dawnsio yn ieithoedd synhwyrus sydd yn adrodd stori unigryw wrth bob person. Trwy ddefnyddio'r celfyddydau i adrodd stori mae'n bosibl siarad â chynulleidfa cymysg ei hiaith.

Yn unigryw, ymysg y celfyddydau, mae caneuon a barddoniaeth yn ddibynnol ar eiriau i greu lluniau yn y dychymyg.

Yn ei lyfr 'Soil and Soul' mae Alastair McIntosh yn sôn am farddoni:

'To the bard then, the bare bones of historical fact had to be fleshed out with illustrative meaning. In this way, not just the truth, but the whole truth could be told.'

Yng ngeiriau efocatif Gwyneth Lewis, mae artistiaid yn '*creu gwir fel gwydr o ffwrnais awen*'

Datgan gwirionedd ac ysblander yr olygfa o'r ddwy ochr, dyna yw sialens y storïwr mewn cymuned ddwyieithog.

Mae Lynne yn gyd-gyfarwyddwr, gyda Shelagh Hourahane, o Dehongli Treftadaeth Creu-ad. Mae hi'n ddarlunydd hyfforddedig ac yn Gymrawd o Gymdeithas Dehongli Treftadaeth. Mae hefyd yn canu gyda'r band Ffynnon. Cysylltwch: lynne@creu-ad.co.uk

The view from the other side:

telling stories in a bilingual society

Shelagh Hourahane

Artist ***Lynne Denman*** argues that there is another common language in Wales, the language of art, through which we can tell stories, reaching out to Welsh and English speakers alike, as well as to speakers of other languages.

'Gafrod' yn Nhywyn Niwbwrch (GNG,CCGC) gan Ann Catrin Evans. Gafrod yw'r enw lleol am stycau o wair wedi ei gynaeafu. Mae'r testun 'ffondant' yn rhoi rhai o enwau'r prosesau ac enwau'r bobl oedd yn cynaeafu corswellt y tywod hyd at y 1950au, ar beth sydd nawr yn warchodfa natur, er mwyn gwneud matiau a rhaffau i'w gwerthu ac ar gyfer defnydd lleol. 'Ymdeimlad o Gyrhaeddiad' (CCGC)
'Gafrod' at Newborough Warren (NNR, CCW) by Ann Catrin Evans. Gafrod (goats) is the local name for the stooks of harvested grass. The 'fondant' text gives some of the names of processes and the names of people who harvested the marram grass up until the 1950s on what is now the nature reserve, in order to make mats and ropes for sale and local use. 'A Sense of Arrival' (CCW).

Interpreting and telling our country's stories (adrodd y straeon) whilst paying due respect to all the communities in our bilingual and bi-cultural society (cymuned dwyieithog a dau ddiwylliant) is perhaps the storyteller's greatest challenge. The oldest cultural treasure (trysor) of the Cymry (fellow countrymen) is in our language and literature (iaith a llenyddiaeth), poetry and stories.

Alastair McIntosh, in his book 'Soil and Soul' reflects that poets (beirdd) amplify the truth (gwirionedd) of factual events with illustrative meaning and that it is through this truth that we know ourselves and each other.

This is why storytelling is important for life and culture.

I came to live in Wales half my life (hanner f'oes) ago. I wanted to play a full part in family and community life; reading the poetry (barddoniaeth), singing the songs (caneuon), understanding the meaning of place names (enwau llefydd) so it was really important (pwysig) to me to learn (dysgu) and speak (siarad) Welsh (Cymraeg).

Over the years I have grown more familiar (cyfarwydd) with the culture of Wales. I notice and value the efforts of other incomers who learn and speak Welsh. For those who don't I see that a large part of their community is invisible (anweledig), or worse still (waeth byth), mysterious (ddirgelwch).

This is why it is important to tell stories bilingually.

Another language common to everyone.

The arts (y celfyddydau) use a variety of effective (effeithiol) ways to tell stories. Painting, music, film, sculpture, poetry and dance are all sensual languages which tell a unique story to each person. Use of the arts makes it possible to tell stories to a mixed language audience (cynulleidfa).

The evocative words of Gwyneth Lewis proclaim the job of the artist on the front of the Wales Millennium Centre:
Creu gwir fel gwydr o'r ffwrnais awen' 'Make truth like glass from Inspiration's furnace'

Proclaiming the truth and splendour of the view from both sides is the challenge of the storyteller in a bilingual society.

Lynne Denman is a co-director, with Shelagh Hourahane, of Creu-ad Heritage Interpretation. She is a trained illustrator and Fellow of the Association for Heritage Interpretation and singer with the band Ffynnon. Contact: lynne@creu-ad.co.uk

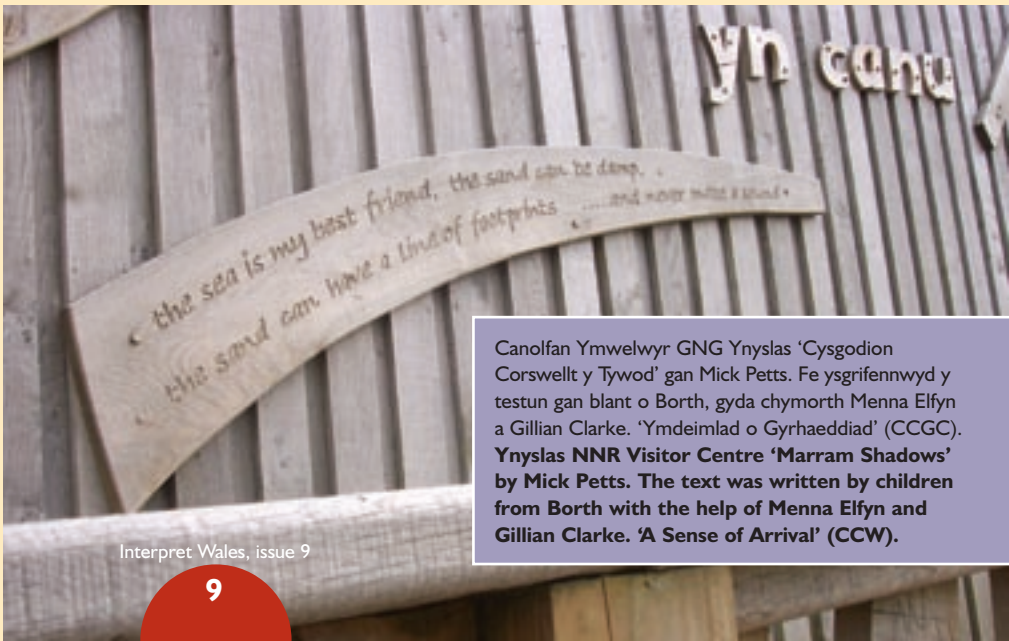

Shelagh Hourahane

Canolfan Ymwelwyr GNG Ynyslas 'Cysgodion Corswellt y Tywod' gan Mick Petts. Fe ysgrifennwyd y testun gan blant o Borth, gyda chymorth Menna Elfyn a Gillian Clarke. 'Ymdeimlad o Gyrhaeddiad' (CCGC).
Ynyslas NNR Visitor Centre 'Marram Shadows' by Mick Petts. The text was written by children from Borth with the help of Menna Elfyn and Gillian Clarke. 'A Sense of Arrival' (CCW).

Gadewch i blant bychain siarad (Gaeleg) â mi …

Nid mater i Gymru'n unig yw dehongli dwyieithog. Mae ***Michael Hamish Glen***, y dehonglwr o'r Alban, yn egluro sut y mae wedi bod yn arbrofi gyda dulliau newydd o ddefnyddio'r iaith Aeleg a'r Sgoteg!

Yn Singapore, mae nifer o'r arwyddion mewn Tsieinëeg, Maleieg, Tamileg a Saesneg. Fodd bynnag, roedd yr ychydig baneli 'deongliadol' a welais mewn Saesneg yn unig - ynghyd â'r faner 30m o hyd a oedd yn hysbysebu dosbarthiadau gloywi Tsieinëeg i blant bach. Roedd y bobl leol yn bryderus am ddyfodol eu hiaith.

Mae gan y gymuned Aeleg ei hiaith yn yr Alban yr un pryderon. Mae'r plant sy'n mynychu'r *cròileagan* (ysgol feithrin) yn dysgu ac yn siarad *Gàidhlig* ond, megis plant Cymraeg eu hiaith yng Nghymru, byddant yn ddwyieithog. Pam felly y mae angen dehongli dwyieithog, neu ddehongli sy'n defnyddio'r ddwy iaith?

'Mae'r Aeleg yn rhan annatod o Ucheldiroedd yr Alban, a rhaid iddi fod yn rhan annatod o ddehongli'r dreftadaeth naturiol a diwylliannol.' Dyma fyrdwn neges Bob Jones o Gomisiwn Coedwigaeth yr Alban pan ofynnodd imi ysgrifennu'r testun ar gyfer paneli i'w defnyddio yng nghadarnle'r iaith. Yn sgil ei brofiad yng Nghymru, penderfynodd beidio â mabwysiadu ymagwedd lwyr ddwyieithog. Roedd yn awyddus i wneud mwy na bod yn wleidyddol gywir; roedd am i ymwelwyr weld yr Aeleg fel rhan annatod o fywyd yn y gogledd-orllewin a'r ynysoedd.

Yr hyn a ddyfeisiwyd gennym – gan ddilyn cyngor Bob – oedd dull 'integredig', sef gosod geiriau Gaeleg o fewn testun Saesneg mewn ffordd sy'n parchu'r iaith. Roeddem yn awyddus i ddenu'r darllenwyr i ddysgu mwy, i adnabod geiriau ac i ehangu eu gorwelion ieithyddol. Os nad oeddynt yn dymuno gwneud hyn, eu busnes hwy oedd hynny; nid pawb sy'n cymryd diddordeb mewn ieithoedd. Roedd yn bwysig, fodd bynnag, nad oeddem yn dyblygu

darnau mawr o destun. Ers hynny, mae'r rheol hon wedi cael ei phlygu a'i mireinio i gwrdd ag anghenion gwahanol safleoedd! Roedd ein hymdrech gyntaf yn Rosal yn Strathnaver, Sutherland – trefgordd 'Gliriad', lle y gorfodwyd y tenantiaid i adael er mwyn gwneud lle i'r defaid. Yma, penderfynwyd defnyddio dau ddull. Rhoddwyd y penawdau mewn Gaeleg a Saesneg, ond roedd y testun ar y panel yn cyflwyno geiriau neu ymadroddion Gaeleg, mewn lliw gwahanol, ochr yn ochr (lle'r oedd angen) â'r Saesneg. Dyma ddwy enghraifft:

... We can plant *buntàta*potatoes, which we rely on so much, sow the *eòrna*barley or sow *corc*oats for *brochan*porridge ...

... They care nothing for the *Gàidhealtachd*, our ways, our people, our language and *ar beathannan*our lives. *Mo mallachd aig na caoraich mhòr* - my curse on the big sheep.

Rhoddwyd y geiriau hyn yng ngenau dau denant a yrrwyd o'u cartrefi a 'gofnododd' bleserau bywyd yn Rosal, a'i helbulon, ar ddeuddeg panel 'misol'.

Gwnaethom rywbeth cyffelyb gyda'r testun yn Airigh Fhionndail yn Sunart, Argyll, ond mae'r penawdau Saesneg yn adleisio strwythur yr Aeleg; roedd hyn yn ddull arall o 'integreiddio', er enghraifft:

Fàilte gu coille nan darach ann an airigh fhionndail
os cionn abhainn sròn an t-sithein
Welcome to the wood of oak trees on the shieling of the white meadow above the river of the ridge of the fairy hill

Roedd y bobl leol - gan gynnwys un o gefnogwyr brwd y diwylliant Gaeleg - yn cymeradwyo'r testun - bydd siaradwyr Cymraeg yn gyfarwydd â'r gystrawen. Gyda llaw, yn ddiweddar, a chyda chymorth lleol, aethom ati, yn ysgafngalon a difalais, i barodio enw Llanfairpwllgwyngyll er mwyn cysylltu enwau pentrefi Cwm Ystwyth:

Cwmafonystwythsy'nsyrthiotrosgraigheibiogoedwigpentrefdiwydiant
collrhydpontceunanto'rhafodgerybwa

Defnyddir hyn fel is-bennawd ar y paneli dehongli a gomisiynwyd gan Steven Richards Price, Comisiwn Coedwigaeth Cymru. Rydym yn deall bod y plant wrth eu bodd.

Yn ôl yn yr Alban, roedd ein gwaith yn Aoineadh Mòr, ym Morvern, Argyll, yn cynnig datganiadau cyflwyniadol yn y ddwy iaith, a ddefnyddiwyd wedyn fel penawdau, ynghyd â thestun Saesneg a Gaeleg integredig, ar 'arwyddion sach' a wasgarwyd ymhlith olion yr hen gartrefi.

The only shadow is the passing of a cloud on the hill
'S e sgoth a' dol seachad air a' bheinn an aon fhailes a chithear
The only sorrow is the weeping of a willow by the loch
'S e caoineadh seilich ri taobh an locha an aon bhròn a chluinnear

Mae'r gwaith hwn wedi plesio ymwelwyr, ac wedi gosod cynsail ar gyfer comisiynau dilynol. Roedd un o'r rhain yn Leitir Fura, yng Nghoedwig Kinloch ar yr Ynys Hir (Skye). Unwaith eto, gadawodd Bob Jones i mi grwydro a defnyddio mesur diodl cryptig. Y cyfrwng a ddefnyddiwyd oedd ei 'arwyddion signal' (paneli bach wedi'u gosod ar byst), sydd wedi cael eu hefelychu'n helaeth, a defnyddiwyd yr Aeleg ar y naill ochr a'r Saesneg ar y llall. Darparwyd y dehongliadau Gaeleg gan Gavin Parsons o Sabhal Mòr Ostaig, y Coleg Gaelaidd.

Dyma un o'm hoff gomisiynau, a derbyniwyd dau lythyr canmoliaethus a oedd yn gofyn pwy a ysgrifennodd yr Aeleg wreiddiol. Rwyf yn rhy swil i enwi'r awdur a awgrymwyd; yr oedd ei waith, serch hynny, yn ysbrydoliaeth.

Dyma un pâr allan o tuag 20 o benillion:

Ash
that Odin carved as his first Norseman,
rich in mystery, magic in healing, and
strong in millwheel axles,
lined a procession of humble,
wide-horned, destined cattle
for a lowland table.

Uinnsean,
a shnaigh Odin mar a chiad Lochlannach
làn dìomhaireachd, draoidheil gu leighis,
agus làidir ann an aisil roth a' mhuillin
na sreath, ri taobh triall de chrodh
leathann-adharcach dhan robh
bòrd gallda an dàin.

Mae hwn wedi bod yn ymarfer gwerth chweil, a chan fy mod ar hyn o bryd yn gweithio ar y ffin rhwng Cymru a Lloegr, mae'n berthnasol y tu hwnt i'r Ucheldiroedd. Yn achos Camlas Trefaldwyn, rydym yn awyddus i gynnig dwy fersiwn ychydig yn wahanol o storïau yn y ddwy iaith. Cadwch eich llygaid ar agor!

Nid wyf wedi sôn hyd yma am ddefnyddio'r Sgoteg, ond dyma un enghraifft, unwaith eto o un o goedwigoedd Bob, a dywedwyd wrthyf nad yw'r fersiwn Saesneg (yr ymddengys yr oedd ei hangen!) hanner cystal. Roedd y testun arall yn Saesneg yn unig.

The hoolet
The sanshach hoolet,
fae evenin's gray
Richt tae the verra skraich o day
Flichts ower the plantin,
gleg o ee;
A thraa-moose, aye,
wull fairly dee.

The tawny owl
The wily owl,
from evening's grey
Until the first shrill cry of day
Flies o'er the wood
with watchful eye:
A shrew-mouse, yes,
will surely die.

Dwyieithog, cydategol, detholus, integredig ... cymerwch eich dewis arf i ddenu sylw eich cynulleidfa. Ond ceisiwch osgoi'r hyn a welir yn aml - darnau cyfatebol o destun mewn dwy iaith (neu ragor), a phob un mor ddiflas â'i gilydd!

Michael Hamish Glen, Pennaeth Touchstone Heritage Management Consultants a Jobbing Wordsmith yn QuiteWrite
Cysylltwch â: glentigstane@aol.com

Lluniau: Bob Jones, Coedwig Floraidh

Suffer the little children to speak (Gaelic) unto me ...

Bilingual interpretation is not just a Welsh issue. Scottish interpreter ***Michael Hamish Glen*** explains how he has been experimenting with new ways of using Gaelic and Scots!

In Singapore, many signs are in Chinese, Malay, Tamil and English. However, the few clearly 'interpretive' panels I saw were in English only – as was the 30m-long banner which advertised 'Chinese enhancement classes for infants'. Some local people were worried about the demise of their language.

The Gaelic-speaking community in Scotland has similar concerns and children at *cròileagan* (nursery school) learn and speak *Gàidhlig*. But, like Welsh-speaking children in Wales, they will always be bilingual. Why then do we need bi-lingual interpretation, or interpretation that embraces both languages?

Well, *Gaelic is integral to the Highlands of Scotland and must be integral to the interpretation of its natural and cultural heritage*. This, paraphrased, was the injunction from Bob Jones, of Forestry Commission Scotland, when inviting me to write text for panels in the heartland of Gaeldom. Perhaps bruised by experience in Wales (!), he ruled out a blanket bilingual approach. He was keen to do more than tick the box of political correctness; he wanted visitors to see Gaelic as a vital part of life in the northwest and the islands.

What we devised – on Bob's advice – was an 'integral' method – a fortuitous pun on inserting Gaelic words within English text and also on sustaining the integrity of the language. We wanted to tease readers

into discovering more, recognising words and widening their linguistic horizons. If they didn't, so be it, not everyone wears a linguistic anorak. It was important, however, not to duplicate chunks of text. That rule has since been bent and honed to meet the needs of different sites!

Our first essay was at Rosal in Strathnaver, Sutherland – a 'Clearance' township from where tenants had been forcibly removed to make way for sheep. Here we did take a double-edged approach. Titles were in Gaelic and English, but the panel text introduced Gaelic words or phrases, in a different colour alongside (where necessary) their English equivalents. Here are two excerpts:

> ... We can plant *buntàta*potatoes, which we rely on so much, sow the *eòrna*barley or sow *corc*oats for *brochan*porridge ...
>
> ... They care nothing for the *Gàidhealtachd*, our ways, our people, our language and *ar beathannan*our lives. *Mo mallachd aig na caoraich mhòr* - my curse on the big sheep.

The words were put in the mouths of two evicted tenants who 'recorded' the pleasures of life at Rosal – and its tribulations – on twelve 'monthly' panels.

We did something similar with text at Airigh Fhionndail in Sunart, Argyll, but the titles in English echoed the structure of Gaelic; this was another form of 'integration', for example:

Fàilte gu coille nan darach ann an airigh
fhionndail os cionn abhainn sròn an t-sithein
Welcome to the wood of oak trees on the shieling of the white meadow above the river of the ridge of the fairy hill

Local people - including a fierce guardian of Gaelic culture – approved the text whose sentence structure will be familiar to Welsh speakers. As an aside, we recently, naughtily but affectionately – and with local help – parodied Llanfair PG's name to link the villages of the Ysywyth Valley:

Cwmafonystwythsy'nsyrthiotrosgraigheibiogoedwigpentrefdiwydiant
collrhydpontceunanto'rhafodgerybwa
Thevalleyoftheagileriverthattumblesoverrockpastwoodlandvillagelost industryfordbridgeravinefromtheuplandfarmnearthearch

This is used as a strapline on interpretive panels which Steven Richards Price of Forestry Commission Wales commissioned. We understand kids love it.

Back in Scotland, our work at Aoineadh Mòr, in Morvern, Argyll, offered dual-language introductory statements which were then used as headings, along with integrated Gaelic and English text, on 'sack signs', scattered among the ruins of former homes, for example:

The only shadow is the passing of a cloud on the hill
'S e sgoth a' dol seachad air a' bheinn an aon fhailes a chithear
The only sorrow is the weeping of a willow by the loch
'S e caoineadh seilich ri taobh an locha an aon bhròn a chluinnear

The work has pleased visitors and has set a pattern for later commissions. One of these was at Leitir Fura, in Kinloch Forest on Skye, where again Bob Jones allowed me to stray into cryptic blank verse. Because the media used were his much-imitated 'signal signs' (small panels slotted in fence posts) we provided Gaelic and English

on either side. Gavin Parsons of Sabhal Mòr Ostaig, the Gaelic College, provided the Gaelic interpretations.

This is one of my favourite commissions, not least because it has provoked two complimentary letters, in both cases asking who wrote the original Gaelic. Modesty prevents me from mentioning a suggested writer whose work was, however, an inspiration. From around 20 verses, here is one pair:

Ash
that Odin carved as his first Norseman,
rich in mystery, magic in healing, and
strong in millwheel axles,
lined a procession of humble,
wide-horned, destined cattle
for a lowland table.

Uinnsean,
a shnaigh Odin mar a chiad Lochlannach
làn dìomhaireachd, draoidheil gu leighis,
agus làidir ann an aisil roth a' mhuillin
na sreath, ri taobh triall de chrodh
leathann-adharcach dhan robh
bòrd gallda an dàin.

This has been a rewarding exercise and, as I am currently working on the English-Welsh border, one that is relevant beyond Gaeldom. On the Montgomery Canal we want to offer slightly different versions of some stories in each language. Watch this space!

I've said nothing of using the Scots language but here is an example, again from one of Bob's forests, where the English version (apparently necessary!) pales into insignificance. Other text was in English only.

The hoolet
The sanshach hoolet,
fae evenin's gray
Richt tae the verra skraich o day
Flichts ower the plantin,
gleg o ee;
A thraa-moose, aye,
wull fairly dee.

The tawny owl
The wily owl,
from evening's grey
Until the first shrill cry of day
Flies o'er the wood
with watchful eye:
A shrew-mouse, yes,
will surely die.

Bilingual, complementary, selective, integral ... choose your weapon to win your audience's attention. But please avoid what you still see abroad – parallel slabs of text in two (or more) languages, each one as boring as the other!

Michael Hamish Glen, Principal of Touchstone Heritage Management Consultants and Jobbing Wordsmith at QuiteWrite
Contact: glentigstane@aol.com

Photos: Bob Jones, Floraidh Forrest

Dwyieithrwydd yng Nghymru

Canolfan dros Ymchwil i Ddwyieithrwydd, Bangor

Cysylltiadau Defnyddiol:
Cymdeithas Cyfieithwyr Cymru
www.cyfieithwyrcymru.org.uk
Bwrdd yr Iaith Gymraeg
www.bwrdd-yr-iaith.org.uk
Canolfan dros Ymchwil i Ddwyieithrwydd, Bangor
www.bilingualism.bangor.ac.uk

Mis Awst diwethaf, agorodd y ganolfan ymchwil gyntaf yn y DU i ganolbwyntio'n benodol ar ddwyieithrwydd ym Mhrifysgol Bangor - Canolfan dros Ymchwil i Ddwyieithrwydd mewn Theori ac Ymarfer, Y Cyngor Ymchwil Economaidd a Chymdeithasol. Fe ddarperir cyflwyniad i ymchwil y Ganolfan gan ***Sian Wynn Lloyd***, sy'n canolbwyntio ar y berthynas rhwng dwy iaith siaradwyr dwyieithog mewn cymunedau dwyieithog a goblygiadau canfyddiadau ymchwil i bolisi iaith dwyieithog, ei gynllunio a'i weithredu.

Mae ymchwil ym maes dwyieithrwydd yn tynnu ar nifer o ddisgyblaethau, gan gynnwys ieithyddiaeth, seicoleg, niwrowyddoniaeth, addysg, cymdeithaseg, economeg, a gwyddor wleidyddol. Yn ystod y blynyddoedd diwethaf gwelwyd ffrwydrad o ran ymchwil, ac mae ein dealltwriaeth o natur y meddwl dwyieithog unigol, o'r defnydd o iaith a'i datblygiad, ynghyd â'n dealltwriaeth o'r gymuned ddwyieithog, yn datblygu'n sydyn.

Dengys astudiaethau newydd fod llawer mwy o ryngweithio prosesu rhwng ieithoedd rhywun dwyieithog nag y tybiwyd o'r blaen, hyd yn oed pan nad yw siaradwr yn defnyddio dim ond un iaith ar y tro. Dengys gwaith gan ieithyddion nad yw defnyddio dwy iaith ar y cyd yn yr un sgwrs yn digwydd ar hap, ond y'i cyfyngir mewn ffyrdd nad ydym ond yn prin yn dechrau eu deall. Hefyd mae gwaith ymchwil arsylwadol ac ethnograffig yn dechrau rhoi persbectif cyfannol ar ddefnyddio dwy iaith a llythrennedd wrth ryngweithio yn y cartref a'r ysgol.

Wedi ei lleoli yn ardal ddwyieithog Cymraeg-Saesneg gogledd Cymru, mae'r ganolfan newydd yn cynnig mynediad hawdd i bobl ddwyieithog, gan ganiatáu canolbwyntio ymdrechion na fu erioed eu tebyg ar bobl ddwyieithog Cymraeg-Saesneg.

Prif amcanion y Ganolfan yw:

1. cynyddu'r ddealltwriaeth o ddwyieithrwydd yn fyd-eang
2. adeiladu gallu ymchwil ar ddwyieithrwydd yn y DU drwy ddatblygu 'labordy' wefreiddiol i astudio dwyieithrwydd ar waith.
3. datblygu cysylltiadau cryf gydag ymarferwyr a gwneuthurwyr polisi sy'n ymwneud â dwyieithrwydd yn y DU, fel bod modd seilio ymchwil a theori ar anghenion y defnyddwyr hynny a sicrhau bod lledaenu ar ganfyddiadau ymchwil
4. datblygu cyfleoedd newydd i ymchwilwyr ar ddwyieithrwydd ym Mhrifysgol Bangor Cymru gydweithio ag arbenigwyr dwyieithrwydd ledled y byd.

Cyswllt: www.bilingualism.bangor.ac.uk
ffôn: 01248 382559

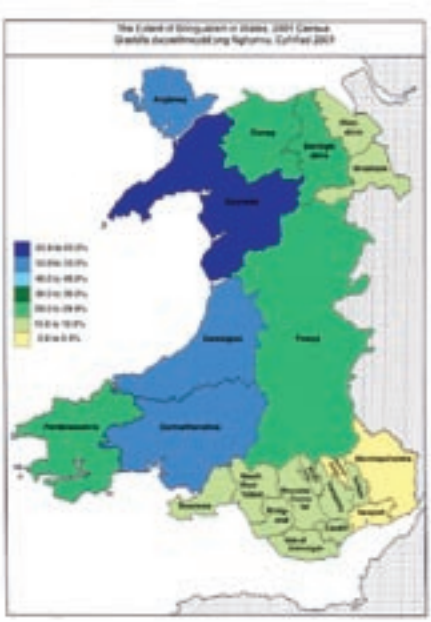

Source 2001 Census. Crown Copyright

A ydych chi'n gwybod am Iaith Gwaith - Working Welsh - ymgyrch i godi ymwybyddiaeth bod gwasanaeth dwyieithog ar gael? Dosbarthwyd miloedd o fathodynnau oren ar ffurf swigen siarad (gan ddynodi'r gair llafar a chan ddangos bod yr iaith Gymraeg yn fyw, yn llawn bywyd ac yn cael ei defnyddio o ddydd i ddydd) i fusnesau, amgueddfeydd, tafarnau, cynghorau a sefydliadau eraill. Ceir bathodynnau pin yn rhad ac am ddim oddi wrth Fwrdd yr Iaith Gymraeg. www.bwrdd-yr-iaith.org.uk

Awgrymiadau ar gyfer Dehongli Dwyieithog

- Cofiwch pwy yw eich cynulleidfa. Dewiswch ddull eich darpariaeth ieithyddol yn ôl eu hanghenion - a ydynt yn dysgu Cymraeg? Yn rhugl? Neu'n ddi-Gymraeg?
- A allwch chi fod yn fwy creadigol na darn o destun cyflinellol mewn ieithoedd gwahanol?
- Paratowch eich cyfieithydd fel eu bod yn deall eich neges yn glir.
- A allwch ddefnyddio tîm amlddisgyblaethol i ganfod ac i adrodd storïau?
- Arbrofwch gydag argraffu ynghyd â thechnoleg newydd. Ar adegau gall y clywedol fod yn fwy hygyrch na geiriau ysgrifenedig anghyfarwydd.
- Lle bynnag y bo'n bosibl, ysgrifennwch y deunydd gwreiddiol yn Gymraeg ac yn Saesneg.

Bilingualism in Wales

Bangor Centre for Research on Bilingualism

Useful Contacts:
Association of Welsh Translators
www.welshtranslators.org.uk
Welsh Language Board
www.bwrdd-yr-iaith.org.uk
Centre for Bilingual Research Bangor
www.bilingualism.bangor.ac.uk

The first research centre in the UK to focus specifically on bilingualism opened last Autumn at Bangor University – the ESRC Centre for Research on Bilingualism in Theory & Practice. ***Sian Wynn Lloyd*** provides an introduction to the Centre's research, which focuses on the relationship between the two languages of bilingual speakers in bilingual communities and the implications of research findings for bilingual language policy, planning and implementation.

Research in the field of bilingualism draws on several disciplines, including linguistics, psychology, neuroscience, education, sociology, economics, and political science. Recent years have seen an explosion of research and our understanding of the nature of the individual bilingual mind, of language use and development, as well as of the bilingual community, is making rapid progress.

New studies have revealed far more processing interaction between the languages of a bilingual than was previously suspected, even when a speaker is only using one language at a time. Work by linguists shows that the use of two languages in the same conversation does not happen at random, but is constrained in ways that we are just beginning to understand. Observational and ethnographic research is also beginning to provide a holistic perspective on the use of two languages and literacies in interaction at home and school.

Located in the bilingual Welsh-English speaking area of North Wales, the new centre provides easy access to bilingual people, allowing an unprecedented concentration of effort on Welsh-English bilinguals.

The main objectives of the Centre are:

1. to increase the understanding of bilingualism world-wide
2. to build research capacity on bilingualism in the UK by developing a vibrant 'laboratory' for the study of bilingualism in action
3. to develop strong links with practitioners and policy makers concerned with bilingualism in the UK, so as to ground research and theory in the needs of those users and ensure dissemination of research findings
4. to develop new collaborations between researchers on bilingualism at the University of Wales Bangor and bilingualism experts worldwide.

Contact: www.bilingualism.bangor.ac.uk
t: 01248 382559

Do you know about Iaith Gwaith - Working Welsh - a campaign to raise awareness that a bilingual service is available? Thousands of orange badges in the shape of a speech bubble (signifying the spoken word and showing that the Welsh language is vibrant, alive and being used day to day) have been distributed to businesses, museums, pubs, councils and other organisations. Pin badges are available free of charge from the Welsh Language Board.
www.bwrdd-yr-iaith.org.uk

Tips for Bilingual Interpretation

- Remember your audience. Choose your approach to language provision according to their needs – are they learning Welsh? Fluent? Or non-speakers?
- Can you be more creative than parallel slabs of text in different languages?
- Brief your translator so that they clearly understand your message.
- Can you use a multi-disciplinary team to identify and tell stories?
- Experiment with print as well as new technology. Audio can sometimes be more accessible than unfamiliar written words.
- Where possible write original material in both Welsh and English.

Bydd arddangosfa newydd yn agor ym mis Mai yng Ngardd a Chanolfan Ddehongli Hywel Dda yn Hendy-gwyn, i ddathlu'r llawysgrif hynaf yng nghasgliad Llyfrgell Genedlaethol Cymru – Llawysgrif Peniarth 28.

Gardd a chanolfan ddehongli Hywel Dda

Mae'r trysor hwn o'r 13eg ganrif wedi'i ysgrifennu yn Lladin, fel yr eglura ***Ken Rees***.

Mae Cymdeithas Genedlaethol Hywel Dda, gyda chydweithrediad a chymorth Llyfrgell Genedlaethol Cymru, wedi gosod arddangosfa barhaol newydd yng Nghanolfan Hywel Dda yn Hendy-gwyn. Roedd Hywel Dda yn frenin ar y rhan fwyaf o Gymru yn ystod hanner cyntaf y 10fed ganrif. Enillodd glod am sefydlu trefn gyfreithiol Gymreig, a adwaenir fel Cyfraith Hywel Dda. Cydnabyddir bod y drefn gyfreithiol hon ymhell o flaen ei hamser. Mae'n rhoi pwyslais ar gymod yn hytrach na chosb ac yn llawn doethineb a chyfiawnder: os oedd dyn newynog yn cael ei ddal yn dwyn bwyd ac yntau heb gael cynnig lletygarwch na chardod, câi fynd yn rhydd.

Mae gan y Cymry ddiddordeb mawr yn eu hachau ers amser maith ac awgrymwyd mai dylanwad Cyfraith Hywel, lle'r oedd rhai hawliau'n dibynnu ar wybodaeth yr unigolyn o'i achau, sy'n gyfrifol am hyn. Er i gyfraith Lloegr ddisodli'r gyfraith droseddol Gymreig ym 1284, parhaodd y gyfraith Gymreig i gael ei defnyddio ar gyfer achosion sifil, a defnyddiwyd y Gymraeg fel iaith swyddogol mewn nifer o achosion cyfreithiol a chrefyddol hyd at Ddeddf Uno 1536.

Mae'r arddangosfa newydd yn seiliedig ar Lawysgrif Peniarth 28, sef fersiwn Ladin o Gyfraith Hywel sy'n dyddio o'r 13eg ganrif, ac a gedwir yn Llyfrgell Genedlaethol Cymru. Mae'n cynnwys cyfres o ddarluniau o fewn y testun, ac mae'r lluniadau hyn, sy'n portreadu'r brenin a swyddogion y llys, yn ogystal ag adar ac eitemau o werth cyfreithiol, yn ei gwneud yn wahanol i lawysgrifau Cymreig eraill o'r Oesoedd Canol. Gan iddi gael ei hysgrifennu yn Lladin yn hytrach nag yn y Gymraeg, mae'n debyg iddi gael ei chomisiynu fel copi arbennig o'r cyfreithiau Cymreig ar gyfer rhywun nad oedd yn gyfarwydd â'r Gymraeg, offeiriad pwysig o bosibl yn hytrach na chyfreithiwr. Mae'r llawysgrif arbennig hon yn rhan o gasgliad y Llyfrgell Genedlaethol, ond mae gan Ganolfan Hywel Dda fersiwn arall, sy'n dyddio o 1730, yn y Lladin a'r Gymraeg.

Ochr yn ochr â'r arddangosfa newydd ceir gardd anarferol, yr unig ardd yn Ewrop o bosibl sy'n ymdrin â'r gyfraith. Roedd Peter Lord, y dylunydd, yn awyddus i greu amgylchedd tawel a synfyfyriol ar gyfer ymchwilio i Gyfraith Hywel a'r gymdeithas Gymreig ganoloesol. Mae'r ardd yn gwneud ymgais i gyfleu, drwy ddulliau artistig, yr egwyddorion sy'n sylfaen i'r côd cyfreithiol, ac i roi darlun cyffredinol o arferion a dulliau byw yng Nghymru'r Oesoedd Canol.

Mae'r Ardd wedi'i rhannu yn chwe gardd fechan, ac mae pob rhan yn cynrychioli adran arbennig o'r Gyfraith: Cymdeithas, Cenedl a Braint; Trosedd a Cham; Gwragedd; Contract; Eiddo; y Llys a'r Brenin. Mae gan bob gardd ei chymeriad arbennig ei hunan, ynghyd â chyfres o symbolau, a seiliwyd ar symbolaeth coed y Celtiaid. Defnyddiwyd gwaith celf disgrifiadol drwy'r safle cyfan: dangosir y cyfreithiau ar lechi wedi'u goliwio ag enamel ac mae 'Rhagymadrodd' y llawysgrif, ynghyd ag atgynyrchiadau o rai o'r darluniau, wedi'u hysgythru ar ffenestr flaen y ganolfan.

Marian Delyth

Nicky Henshaw (chwith), a dorrodd y llythrennau ar gyfer Cofeb Hywel Dda a Peter Lord yn cydosod y Deial Haul, Blaenau Ffestiniog, 1984. Nicky Henshaw (left), who cut the lettering for the Hywel Dda Memorial, and Peter Lord assembling the Sundial, Blaenau Ffestiniog, 1984.

Gallwch weld fersiwn ddigidol o Lawysgrif Peniarth 28 yn:
www.llgc.org.uk/drych/drych_s006.htm
Mae Canolfan Hywel Dda yn Stryd y Santes Fair, Hendy-gwyn, Sir Gaerfyrddin.
www.hywel-dda.co.uk.
Gallwch gysylltu â Ken Rees yn y Ganolfan:
e-bost@hywel-dda.co.uk
ffôn: 01994 240867

The Hywel Dda garden and interpretive centre

Yr ardd heddiw ac yn ystod ei chreadigaeth ym 1984.

The garden today and during its creation in 1984.

Marian Delyth

A new exhibition opens in May at the Hywel Dda Garden and Interpretive Centre in Whitland, celebrating one of the oldest manuscripts in the National Library of Wales' collection - Manuscript Peniarth 28. As ***Ken Rees*** explains, this 13th century Welsh treasure is written in Latin, a reminder that in medieval times bilingualism was a Welsh-Latin issue!

Cymdeithas Genedlaethol Hywel Dda, working with the support of the National Library of Wales, has set up a permanent new exhibition at the Hywel Dda Centre in Whitland. Hywel Dda (Hywel the Good) was king of much of Wales in the first half of the 10th century. He is credited with arranging a system of Welsh law which has become known as *The Law of Hywel*. This legal system was recognised as extremely advanced for its time, emphasizing reconciliation rather than punishment, and incorporating much wisdom and justice: if a starving man was caught stealing food when he had not been offered any hospitality or alms, he was set free.

Although Welsh criminal law was replaced by English law in 1284, Welsh law continued to be used for civil cases, allowing Welsh to carry on as an official language in many legal and religious matters until the Act of Union with England in 1536.

The new exhibition is based on Manuscript Peniarth 28, a 13th century Latin version of *The Law of Hywel*, which is held at the National Library of Wales. It includes a series of illustrations in the text and stands apart from other Welsh medieval manuscripts because of these drawings which portray the king and the officials of his household, as well as animals, birds and items of legal value. As it was written in Latin rather than Welsh, it was probably commissioned as a special copy of the Welsh laws for a non-Welsh man, possibly an important priest rather than a lawyer. Although this manuscript is in the collection of the National Library, the Hywel Dda Centre has another book on the Law of Hywel dating from 1730, which is in two languages, Latin and Welsh.

Alongside the new exhibition there is also an unusual garden, possibly the only garden in Europe dedicated to the law. Designer Peter Lord wanted the garden to provide a quiet and contemplative environment in which to explore The Law of Hywel. The garden attempts to convey artistically the principles underlying the legal code and to give a general picture of the customs and ways of life in medieval Wales.

The Garden is divided into six smaller gardens, each representing a separate division of the Law: Society, Kindred and Status, Crime and Tort, Women, Contract, Property, King and Court. Each garden has its own distinct character and set of symbols, based on Celtic tree symbolism. Throughout the site descriptive art work has been used: the Laws are illustrated on slate plaques illuminated with enamels; and etched into the front windows of the Centre is the 'Prologue' to the manuscripts as well as a reproduction of some of the illustrations.

You can see a digital version of Manuscript Peniarth 28 at:
www.llgc.org.uk/drych/drych_s006.htm
The Hywel Dda Centre is in St Mary's Street, Whitland, Carmarthenshire.
www.hywel-dda.co.uk.
You can contact Ken Rees at the centre:
ebost@hywel-dda.co.uk
t: 01994 240867

‘Ar goll mewn cyfieithiad’

Syniadau ymarferol ar gyfer dehongliad ddwyieithog gwell

Dydd Mercher,
21ain Mai 2008 (9:30yb i 4yp)
Amgueddfa Byd Natur Sain Ffagan

Gobeithiwn fod y rhifyn hwn wedi eich ysbrydoli i ailystyried y modd yr ewch i’r afael â dehongli dwyieithrwydd. Darganfyddwch fwy yn ein cynhadledd undydd yn San Ffagan ar y 21ain o Fai.

Mae’r Gynhadledd ar gyfer:

- Pobl sy’n gyfrifol am ddarparu dehongliad dwyieithog e.e. Swyddogion Treftadaeth, Thwristiaeth Amgylcheddol a Chefn Gwlad.
- Dylunyddion dehongliad dwyieithog.
- Unrhyw un sydd yn gorfod ymdrin â dehongliad dwyieithog fel rhan o’i swydd.

Mae’r lleoliad wedi cael dewis fel Oriel 1 (y galeri newydd sydd yn dehongli diwylliant Cymraeg drwy ddefnyddio ymagwedd gyffrous i ddwyieithrwydd) ac fe fydd yn cael ei ddefnyddio fel achos enghreifftiol ar y dydd.

Y pris fydd £50 gan gynnwys bwffe canol dydd a lluniaeth ysgafn drwy’r dydd.

Mae manylion llawn am y lleoliad, trafnidiaeth a llety dros nos i’w gweld ar y Daflen Gwybodaeth a’r Ffurflen Archebu.

Os oes gennych ddiddordeb mewn archebu lle a fyddech mor garedig a chwblhau’r Ffurflen Archebu a’i dychwelyd at Wendy Locke wsl@virtualassitance.org.uk . Fe gedwir lleoedd ar sail ‘y cyntaf i’r felin caiff falu’ a’u cadarnhau ar ôl i ni dderbyn y taliad.

Treftadaeth 08 Amgylchedd Hanesyddol Cymru Mewn Ffocws

30ain Ebrill 2008: Cynhadledd undydd yng Nghanolfan Mileniwm Cymru, Caerdydd
Bydd y Sefydliad Diogelu Adeiladau Hanesyddol ac Ymddiriedolaeth Ddinesig Cymru yn cyflwyno nifer o gynadleddau ar faterion sy’n ymwneud â’r amgylchedd hanesyddol yng Nghymru. Trefnwyd y gynhadledd undydd hon mewn partneriaeth â Cadw, a bydd cyfle i’r cynrychiolwyr drafod blaen-oriaethau polisi a strategaeth mewn perthynas â’r amgylchedd hanesyddol, ynghyd â goblygiadau’r newidiadau arfaethedig i’r ddeddfwriaeth diogelu treftadaeth. Bydd Rhodri Glyn Thomas, AC, y Gweinidog Treftadaeth, yn mynychu’r gynhadledd. www.treftadaeth.org.uk
I drefnu lle: 02920 484606
conference@treftadaeth.org.uk

Rhaghysbysiad

Gweithdy a Seminar Dehongliad Cymru. 13 a 14 Hydref, Venue Cymru, Llandudno. Cefnogwyd gan AHI
Mae’r digwyddiad dau ddiwrnod yma, sydd o dan arweiniad y dehonglwyr enwog Ron Zimmerman, Michael Grossman a Jim Bucholz o Brifysgol Wisconsin, yn edrych ar ddehongliad canolfannau ymwelwyr. Mae’r rhaglen yn cynnig gweithdai ac ymweliad safle i’r canolfan ymwelwyr a mwyngloddiau’r Gogarth. I gofrestru eich diddordeb cysylltwch â Ruth Taylor -Davies yn lethaconsultancy@fsmail.net T 0786 2218066

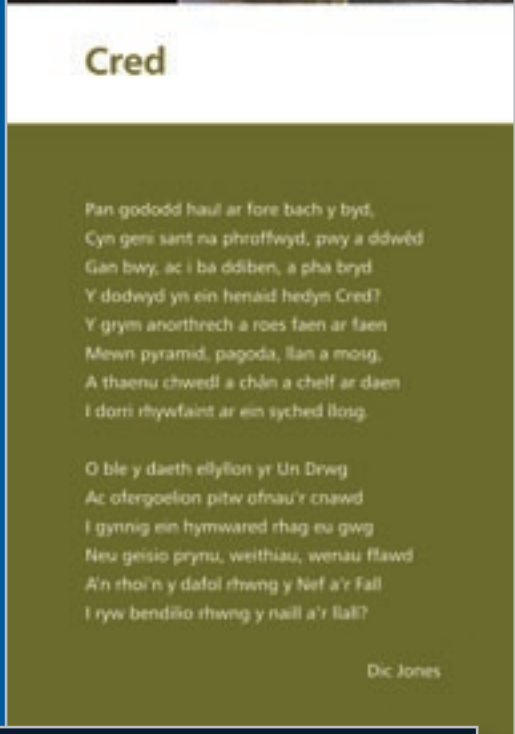

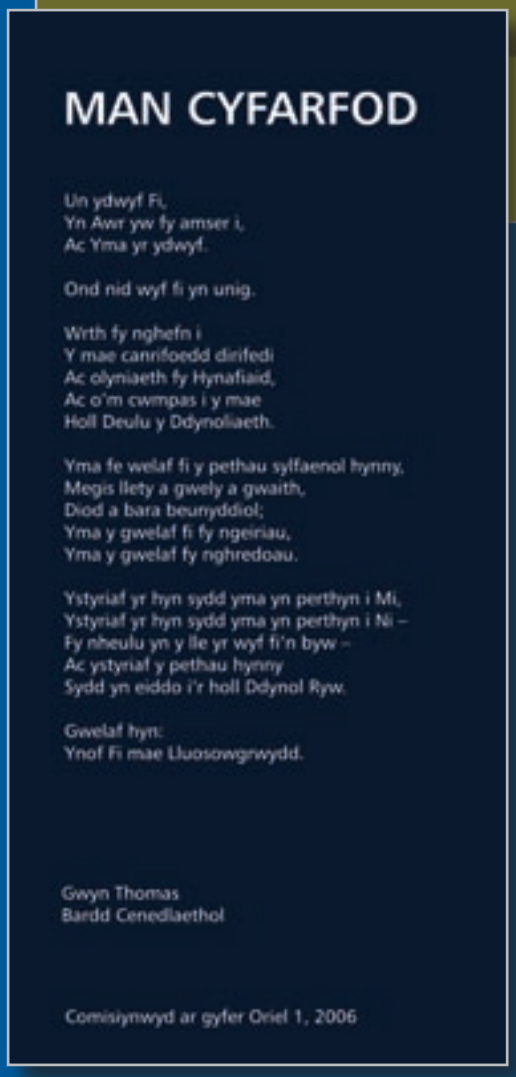

Revival

"The next revival will be a singing revival."
Joseph Parry

It was boots and hallelujahs on the roads that day.
By dawn the place was full and still they came
Under autumn skies, down steep and stony ways.
To hear a young man speak. In each a flame
Flickered in the reliquary of the heart,
Somewhere between faithlessness and hope.
We see them, stilled by the camera's art,
A multitude frozen on a mountain slope,
The collier from the south driven by desire
To preach. In our dangerous century
Words can set a hungry crowd on fire,
Fists raised against the hurts of history.
What grace then, on the hill, touched those listening
And set a thousand voices singing?

Gillian Clarke

A MEETING PLACE

I am Singular,
My time is Now,
And I am Here.

But I am not alone.

At my back I hear
The ticking of Time Past,
The faint breathing of many generations
Of my Ancestors;
And all about me
Is the Family of Man.

Here I see what makes the fundamental Me:
A roof above me, bed, and work,
Daily bread, and water;
Here I see my words,
Here the beliefs that sustain me.

I ponder here on the meaning of Me,
I ponder here on the meaning of We,
And what is my Humanity.

In this hall is where I'll see
Clues to my identity:

'I contain Multitudes'.

Gwyn Thomas
National Poet

Commissioned for Oriel 1, 2006

'Lost in translation'

Practical tips for better bilingual interpretation

Wednesday, 21th May 2008 at St. Fagans Natural History Museum

We hope this issue of Interpret Wales has inspired you to reconsider how you approach bilingual interpretation. To find out more come along to our special day conference at St Fagans on 21st May. This is your opportunity to ask questions, raise issues and share success stories (and failures) with like-minded people working in interpretation.

The Conference is aimed at:

- People who are responsible for providing bi-lingual interpretation e.g. Heritage, Tourism, Environmental and Countryside Officers
- Designers of bilingual interpretation
- Anyone who has to deal with bilingual interpretation as part of their role

We have chosen the new Oriel 1 gallery at St Fagans: National History Museum as the venue. Oriel 1 interprets Welsh culture using new approaches to bilingualism.

Whilst planning and developing the concept for Oriel 1, staff experimented with writing different, but appropriate, texts for both Welsh and English speaking visitors and users. Works in both Welsh and English were commissioned by contemporary poets. They also experimented with using different voices rather than relying on one narrative. We will be using the gallery as a practical case study on the day!
To book please contact Wendy Locke
wsl@virtualassistance.org.uk
Cost £50 including buffet lunch and refreshments.

Treftadaeth 08 The Welsh Historic Environment in Focus

30th April 2008: Day conference at the Wales Millennium Centre, Cardiff
The Institute of Historic Building Conservation and the Civic Trust for Wales are presenting a series of conferences on issues affecting the historic environment in Wales. Organised in partnership with Cadw, this one-day conference will offer opportunities for delegates to debate priorities within historic environment policy and strategy, and the implications of the impending reform of heritage protection legislation. Minister for Heritage, Rhodri Glyn Thomas AM will be in attendance. www.treftadaeth.org.uk
Bookings: 02920 484606
conference@treftadaeth.org.uk

Advance Notice

Interpret Wales Seminar and Workshop 13 & 14 October, Venue Cymru, Llandudno. Supported by AHI
This two day event, led by renowned interpreters Ron Zimmerman, Michael Grossman and Jim Bucholz from the University of Wisconsin, explores interpretion of visitor centres. The programme offers workshops and a site visit to the visitor centre and mines of Great Orme. To register your interest contact Ruth Taylor-Davies at lethaconsultancy@fsmail.net
T 0786 2218066

Newyddion a barn

A ydych yn greadigol, brwdfrydig ac ysgogol?

Mae Cyngor Bwrdeistref Sirol Caerffili yn chwilio am Ddehonglydd Cefn Gwlad ar hyn o bryd i ymuno â'u Gwasanaeth Cefn Gwlad a Thirwedd ddeinamig a blaengar.

Os ydych yn meddwl y gallech gymryd rôl arweiniol wrth ddatblygu darpariaeth a dehongliad i ymwelwyr ar draws y fwrdeistref sirol mewn ffyrdd cyffroes ac arloesol, pam na rowch chi alwad i Phil Jayne am sgwrs anffurfiol ynghylch y swydd. Neu edrychwch ar ein gwefan am fanylion llawn. 01495 235318. www.caerphilly.gov.uk/thecouncil/jobs

Mae Cronfa Dreftadaeth y Loteri yn newid

Dros y 12 mlynedd diwethaf mae Cronfa Dreftadaeth y Loteri (CDL) wedi dyfarnu dros £4 biliwn i fwy na **26,000 o brosiectau**. Gallwch dderbyn arian gan Gronfa Dreftadaeth y Loteri am brosiectau sydd yn gysylltiedig â threftadaeth. Felly beth yw prosiect treftadaeth? Dyma rai enghreifftiau. Gallwch:

- Ymchwilio eich hanes neu traddodiadau lleol
- Cael pobl i gymryd rhan gyda chofnodi atgofion aelodau o'r gymuned
- Creu arddanosfeydd, perfformiadau, gwefannau, digwyddiadau, taflenni, CD-ROMS, deunydd addysgiadol a llyfrau sydd yn annog pobl i ddysgu am eu treftadaeth
- Gwneud prosiect sydd yn gysylltiedig â'ch parc lleol, gardd cyhoeddus neu gefn gwlad.

Yn Ebrill 2008, bydd CDL yn lawnsio cynllun strategol newydd a rhaglenni grant newydd. Pwrpas y ddogfen fydd rhoi sicrwydd i'r sector tra y gall cystadleuaeth am arian gynyddu, bydd CDL yn parhau i fod yn brif cyllidwyr treftadaeth yn y DU, gan ddosbarthu tua £180 miliwn mewn dyfarniadau y flwyddyn. Bydd ein rhaglenni grant presennol yn cau yn fuan, gyda deunyddiau cais newydd yn cael eu cyflwyno yn Ebrill 2008 gyda'r rownd gyntaf o benderfyniadau yn Rhagfyr 2008.

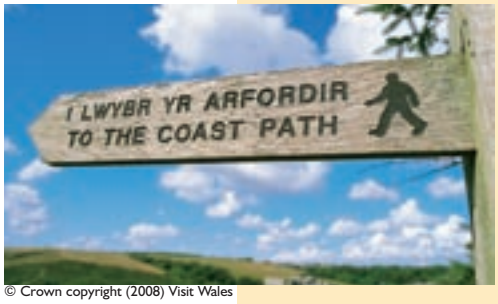

© Crown copyright (2008) Visit Wales

Y prif newidiadau yw:

- Proses Ymgeisio ac Asesu Symlach a Chynt
- Mwy o gymorth Pan yn briodol, bydd CDL yn cynnig gwasanaeth mentora
- Mynd yn Wyrddach – Bydd CDL yn gofyn fod prosiectau yn lleihau eu hadwaith amgylcheddol
- Pencapmwyr y Dyfodol – Bydd CDL yn gweithio'n agosach gyda phobl ifanc
- Arwyr Treftadaeth Bydd CDL yn dathlu y cyfraniad a wneir gan wirfoddolwyr i dreftadaeth

I ganfod mwy ewch i'n gwefan www.hlf.org.uk. I drafod syniad am brosiect cysylltwch â thîm Datblygu Cymru ar 029 2034 413 neu anfonwch e-bost at cymru@hlf.org.uk

News & views

Creative, enthusiastic, motivated?

Caerphilly County Borough Council is currently looking for a Countryside Interpreter to join their dynamic and progressive Countryside & Landscape Service.

If you think you could take a lead role in developing visitor provision and interpretation across the county borough in exciting and innovative ways why not give Phil Jayne a call for an informal chat about the job. Or check out www.caerphilly.gov.uk/thecouncil/jobs for details. 01495 235318.

The Heritage Lottery Fund is changing

Many interpretation projects in Wales have benefited from Heritage Lottery Fund grants. Over the past 12 years, Heritage Lottery Fund (HLF) has awarded over £4 billion to more than **26,000 heritage projects**. So what is a heritage project? Here are some examples. You can:

- Investigate your local history or traditions
- Get people involved in recording the memories of members of the community
- Create exhibitions, performances, web sites, events, leaflets, CD-ROMS, education materials and books that encourage people to learn about heritage
- Do a project linked to your local park, public garden or the countryside

In April 2008 HLF will be launching a new strategic plan and new grant programmes. While competition for funds may increase, HLF will remain the biggest funder of heritage in the UK distributing some £180 million in awards per year. Existing grant programmes will be closing shortly with new application materials being introduced in April 2008 with the first round of decisions in December 2008.

The main changes are:

- A Simpler, Faster Application and Assessment Process
- More Help – Where appropriate, HLF will offer a mentoring service
- Going Greener – HLF will ask that projects minimise their environmental impact
- Champions of the Future – HLF will be engaging even more with young people
- Heritage Heroes – HLF will celebrate the contribution volunteers make to heritage

Find out more at www.hlf.org.uk To discuss a project idea contact the Wales Development Team: 029 2034 3413 or wales@hlf.org.uk